

Länsstyrelsen
i Jönköpings län

Meddelande nr 2012:15

Värna Vårda Visa

Ett program för förvaltning av skyddad natur
i Jönköpings län 2012-2015

Värna Vårda Visa

Ett program för förvaltning av skyddad natur
i Jönköpings län 2012-2015

Meddelande	nr 2012:15
Referens	Eva Wallander, Naturavdelningen mars 2012
Kontaktperson	Eva Wallander, Länsstyrelsen i Jönköpings län, Direkttelefon 036-395010, e-post eva.wallander@lansstyrelsen.se
Webbplats	www.lansstyrelsen.se/jonkoping
Omslagsfoto	Eva Wallander (Gärahovs storäng)
Kartmaterial	© Länsstyrelsen Jönköping och © Lantmäteriet
ISSN	1101-9425
ISRN	LSTY-F-M—År/11/12/15--SE
Upplaga	75 exemplar
Tryckt på	Länsstyrelsen, Jönköping 2012
Miljö och återvinning	Rapporten är tryckt på miljömärkt papper
© Länsstyrelsen i Jönköpings län 2012	

Förord

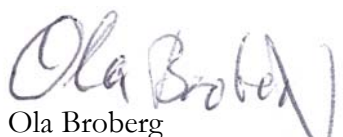
Jönköpings län har en rik och varierad natur, från djupa skogar och stora högmossar till småskaligt odlingslandskap och många sjöar och vattendrag. Här kryllar av liv i olika former och denna vår biologiska mångfald är väl värd att bevara. Vår natur är en tillgång för länet och en källa till inspiration och upplevelser, motion och avkoppling, bär- och svamp-plockning, och mycket mer... På Regeringens och svenska folkets uppdrag skyddar Länsstyrelsen den särskilt värdefulla naturen åt kommande generationer. Det är ett viktigt arbete för att bevara den biologiska mångfalden och kulturarvet. I detta uppdrag ligger även att förvalta och vårda naturen så att den behåller och utvecklar de värden som de skyddade områdena en gång avsattes för. Ett för Länsstyrelsen allt viktigare uppdrag är också att visa den skyddade naturen, det vill säga informera om naturens värden och behovet av naturvård. Att visa innebär även att göra naturen tillgänglig så att alla ska ha möjlighet att uppleva vår värdefulla och vackra natur.

För att tydliggöra hur arbetet med att skydda, sköta och visa upp länets skyddade natur ska bedrivas har Länsstyrelsen tagit fram detta Värna Vårda Visa-program i samråd med länets kommuner och intresseorganisationer. Programmet anger inriktning och mål för naturvårdsarbetet och innehåller totalt 60 åtgärder som Länsstyrelsen och förvaltningsansvariga kommuner ska genomföra till 2015.

Länsstyrelsens vision är att ”Jönköpings län ska vara ett av landets mest framgångsrika län. Genom samverkan med andra bidrar Länsstyrelsen till att skapa förutsättningar för ett attraktivt län för alla att leva, verka och utvecklas i”. Att skydda och förvalta värdefull natur är en viktig del i våra internationella åtaganden för att främja en hållbar samhällsutveckling samt en stor del av länets attraktivitet.

Med Värna Vårda Visa vill Länsstyrelsen tydliggöra inriktningen och förutsättningarna för naturvårdsarbetet. En god kommunikation med omvärlden är en förutsättning för framgångsrik förvaltning och för att de skyddade områdena ska upplevas som en resurs och tillgång i länet. Lokal delaktighet och ökad tillgänglighet är två viktiga framgångsfaktorer.

Jönköping den 30 mars 2012

Ola Broberg
Avdelningschef Naturavdelningen

Eva Wallander
Funktionsansvarig Områdesskötsel

Innehållsförteckning

Förord.....	5
Sammanfattning	8
Inledning	9
Bakgrund	9
Syfte.....	10
Målgrupp och avgränsning.....	11
Hur det regionala programmet har tagits fram	12
Skyddad natur i Jönköpings län.....	13
Översikt	13
Store Mosse nationalpark.....	14
Naturreservat	14
Kulturresevat	15
Fågelskyddsområden	15
Naturminnen.....	15
Natura 2000-områden	15
Biotopskyddsområden och naturvårdsavtal	16
Ramsar-områden.....	16
European Diploma	16
Biosfärområde Östra Vätterbranterna.....	16
Naturtyper och skötsel	17
Arter	19
Friluftsliv, information och turism	20
Resurser, inriktning och prioriteringar.....	20
Länsstyrelsens resurser	20
Övergripande inriktning	21
Övergripande prioritering	22
Ansvarsfördelning	23
Styrdokument och riktlinjer	23
Allmänna.....	23
Länsstyrelsespecifika	23
Kunskapsuppbyggnad och kvalitetssäkringsarbete	24
Mål och åtgärder	25
Planer och förutsättningar	25
Nationell Inriktning	25
Kompletterande regional inriktning	25
Mål.....	26
Åtgärder	26
Lokal delaktighet	28
Nationell Inriktning	28
Kompletterande regional inriktning	28
Mål.....	29
Åtgärder	29
Friluftsliv och turism	30
Nationell Inriktning	30

Kompletterande regional inriktning	30
Mål.....	31
Åtgärder	31
Information	32
Nationell Inriktning	32
Kompletterande regional inriktning	32
Mål.....	33
Åtgärder	33
Skötsel av naturtyper och arter.....	35
Nationell Inriktning	35
Kompletterande regional inriktning	35
Mål.....	37
Åtgärder	37
Uppföljning och utvärdering	38
Nationell Inriktning	38
Kompletterande regional inriktning	38
Mål.....	39
Åtgärder	39
Mer att läsa	40
Bilaga 1	41
Jönköpings kommuns mål och åtgärder	41
Bilaga 2.....	42
Ansvarsfördelning	42

Sammanfattning

Detta regionala Värna Vårda Visa-program anger mål och åtgärder för skyddad natur i Jönköpings län under perioden 2012-2015. Det kompletterar Naturvårdsverkets nationella Värna Vårda Visa-program. Syftet är att sätta upp mål för naturvårdsförvaltningen i länet och de åtgärder som bedöms nödvändiga och rimliga att genomföra inom perioden. Utöver att främst vara ett styrdokument för Länsstyrelsen gäller det även de tre kommuner som förvaltar statligt skyddade områden.

I inledningen av dokumentet ges en bakgrund till programmet, dess syfte, målgrupp och avgränsning samt en översikt över skyddad natur och friluftsliv i länet. Den övergripande förvaltningsinriktningen anger att inriktningen vid förvaltning av skyddad natur är att integrera ett långsiktigt landskapsperspektiv. Det innefattar bevarande av det biologiska kulturarvet och biologisk mångfald, med gröna korridorer som binder samman skyddade områden och kärnområden för hotade arter. En annan viktig inriktning är att utveckla information och upplevelsevärden till att omfatta både natur, geologi och kultur. Allt naturvårdsarbete ska vara kunskapsbaserat och för det krävs satsningar på kunskapsuppbyggnad och kvalitetssäkring.

Den övergripande prioriteringen anger hur prioritering mellan åtgärder ska göras då resurser är begränsade. De fem prioriterade områdena är (1) Natura 2000 och Ramsar-områden, (2) prioriterade naturtyper i EU-direktiv, (3) Store Mosse nationalpark, (4) tätortsnära reservat och biosfärområdet Östra Vätterbranterna samt (5) friluftsanordningar i de högst be-söksklassade reservaten och basinformation.

Det regionala programmet är liksom det nationella uppdelat i sex delområden: planer och förutsättningar, lokal delaktighet, friluftsliv och turism, information, skötsel av naturtyper och arter samt uppföljning och utvärdering. Inom respektive område anges den nationella inriktningen kompletterat med den regionala inriktningen, de nationella och regionala mål som gäller för länet samt de 60 åtgärder som behöver göras för att nå målen. I en bilaga anges ansvarsfördelning.

Inledning

Bakgrund

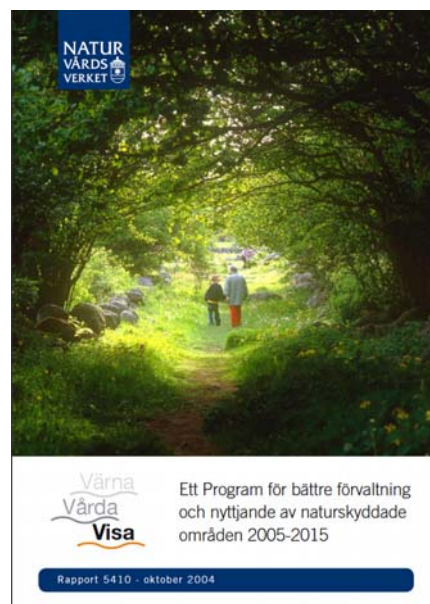
Naturvårdsverket beslutade i oktober 2004 om Värna Vårda Visa – Ett program för bättre förvaltning och nyttjande av skyddade områden 2005-2015. Programmet har tagits fram för att tydliggöra och förverkliga ambitionerna i Regeringens skrivelse En samlad naturvårdspolitik (2002). Under 2009-10 gjorde Naturvårdsverket en halvtidsöversyn av detta program som efter remiss till länsstyrelserna resulterade i en reviderad version som fastställdes i mars 2011. I uppdateringen beaktades propositionerna om Hållbart skydd av naturområden (2009) och Framtidens friluftsliv (2010). I 2010 års regleringsbrev från Regeringen till Länsstyrelserna fanns ett uppdrag att senast 2011 ta fram ett regionalt Värna Vårda Visa-program. Naturvårdsverket lämnade i skrivelse i mars 2011 en vägledning för hur de regionala programmen skulle utformas.

I det reviderade nationella Värna Vårda Visa-programmet anger Naturvårdsverket vilka åtgärdsbehov man ser inom arbetet att förvalta och använda skyddade områden. Uppdateringen är avsedd att ge en inriktning för arbetet med förvaltningen av skyddade områden år 2011-2015. I programmet anges 40 väsentliga åtgärder samt vem som är ansvarig för dem och när det är önskvärt att åtgärderna är genomförda. Genomförandetakten avgörs av resurstillgången.

Det nationella (och det regionala) programmet är uppdelat i sex delområden:

Planer för förvaltningen är viktiga instrument för att visa hur förvaltaren ska genomföra skötselåtgärder så att syftet med skyddet uppnås. Möjligheterna att genomföra planerna beror på vilka **förutsättningar** i form av administrativa och ekonomiska resurser som förvaltningen av de skyddade områdena har.

Att arbeta med **lokal delaktighet** bör vara en utgångspunkt vid allt arbete med skyddad natur. Det tar tillvara lokalt engagemang och kunskaper och ökar den ömsesidiga förståelsen för olika intressen i de skyddade områdena.

Friluftsliv har stor betydelse för människors hälsa och kunskap om naturen. Att arbeta planerat med friluftsliv i skyddade områden handlar bland annat om att genomföra besöksundersökningar, arbeta med tillgänglighet, kanalisering och friluftsanordningar samt att arbeta utifrån nationella riktlinjer för **naturturism**.

Information i skyddade områden kan ges på många olika sätt, från en enkel entréskylt till guidade vandringar eller via internet. Entréer till områdena, med vägvisande och fördjupad information, är viktiga för besökets helhetsintryck. Naturum med utställningar och aktiviteter innebär särskilda informationssatsningar.

Skötsel av naturtyper och arter. Skötseln av naturvärdena i de skyddade områdena är förvaltningens mest grundläggande uppgift. En långsiktig förvaltning, med lämplig omfattning och inriktning för skötselåtgärderna, är en förutsättning för att arter och naturtyper ska bevaras.

Uppföljning och utvärdering av arbetsinsatserna är central för att vi ska veta om områdenas värden utvecklas på rätt sätt. Det bidrar också till ett mer ändamålsenligt arbete. Utvärdering kan bidra till att goda exempel sprids och att erfarenhetsutbytet förbättras.

I regeringens skrivelse "En samlad naturvårdspolitik" anges bland annat att:

"Vård och förvaltning av skyddade områden, inklusive insatser för att öka tillgänglighet och information, bör förstärkas, dels för att säkerställa att de bevarandevärden som områdesskyddet syftar till verkligen vidmakthålls, dels för att områdena ska kunna nyttjas och upplevas av medborgarna."

"Grundsynen är att områden som skyddas är till för såväl naturens egna invånare som för svenska folket. Områdena bör användas för upplevelser, rekreation, i turistsyfte m.m. givet att detta nyttjande rymms inom de ramar som bevarandemålen sätter."

"Beträffande 'värna' och 'vårda' har naturvärden en lång tradition. När det däremot gäller 'visa' så finns det mycket stora möjligheter att utveckla naturvärden, inte minst i samarbete med lokala aktörer."

I propositionen Hållbart skydd av naturområden anges bland annat att:

"Skötseln av skyddade naturområden är viktig för att områdenas natur och kulturvärden ska säkerställas och utvecklas. Många natur- och kulturvärden är helt beroende av återkommande skötsel."

"Programmet Värna-vårda-visa är en god grund för Naturvårdsverkets och länsstyrelsernas arbete med skötsel och förvaltning av de skyddade områdena."

I propositionen Framtidens friluftsliv anges bland annat att:

"Skyddade områden såsom nationalparker, naturreservat och kulturresevat är en tillgång för friluftslivet och bör göras tillgängliga för besökare där så är lämpligt. Vid sidan av skötsel för att bevara natur- och kulturvärden är skötsel och förvaltning inriktad mot rekreation och tillgänglighet av stor vikt."

Syfte

Syftet med det regionala programmet är att sätta upp inriktning och mål för naturvårdsförvaltningen i länet. Det ska ligga till grund för planering och genomförande av de åtgärder som bedöms nödvändiga och rimliga att genomföra inom perioden 2012-2015. Målet är bland annat att syftet med de skyddade områdena ska uppnås, att bevara den biologiska mångfalden, att tillgängligheten förbättras inom ramen för bevarandet av naturvärdena och att lokal delaktighet ökar.

Målet är att såväl internationella åtaganden, såsom EU-direktiv och konventionen om biologisk mångfald, som nationellt beslutade miljökvalitetsmål och intentioner i Regeringens skrivelser och propositioner, ska få genomslag i verksamheten.

Programmet ska vara ett av de styrande dokumenten för förvaltningen av skyddad natur på länsstyrelsen, berörda kommuner och andra förvaltare. Det ska ligga till grund för årlig verksamhetsplanering utifrån budget och andra förutsättningar. Det ska också vara en vägledning för Länsstyrelsens övriga organisation och samverkande parter. Åtgärderna följs upp varje år i redovisningen till Naturvårdsverket. Länsstyrelsen följer upp förvaltningsansvariga kommuners arbete.

Målgrupp och avgränsning

Naturvårdsverket anger i sin vägledning att den främsta målgruppen för de regionala programmen är respektive länsstyrelses egen organisation för förvaltning av skyddade områden. Programmen bör fungera som ett strategiskt inriktningsdokument för det egna arbetet under programperioden. I de fall förvaltningen av statligt skyddade områden delegerats kommer de regionala programmen att vara viktiga styrdokument för dessa förvaltare.

Andra målgrupper som har intresse att ta del av och i vissa fall berörs av innehållet i programmet är bland annat andra enheter på Länsstyrelsen, kommuner och andra förvaltningsansvariga organisationer, Skogsstyrelsen, Naturvårdsverket, ideella föreningar och aktörer som bedriver verksamheter i skyddade områden (till exempel i form av guidning).

I Jönköpings län är det tre kommuner (Jönköping, Tranås och Vetlanda) som förvaltar nio statliga naturreservat. De berörs direkt av detta program då de planerar och utför åtgärder i dessa reservat. Det finns även ett antal kommunalt bildade reservat i Jönköpings län. De omfattas inte av detta program, även om det står respektive kommun som förvaltar egna naturreservat fritt att tillämpa programmet också på de kommunalt bildade reservaten.

Övriga organisationer i länet berörs endast indirekt, och då framför allt i de fall de är delaktiga i lokal förankring och samverkan.

Ambitionsnivån för mål och åtgärder har i det uppdaterade nationella programmet varit att beskriva vad som behöver göras för att de övergripande målsättningarna med förvaltningen av områdena ska nås, men ändå hålla sig inom vad som kan vara realistiskt att utföra under perioden 2012-2015. Naturvårdsverket rekommenderade samma angreppssätt för de regionala programmen. Mål och åtgärder bör återkoppla till politiska intentioner, förvaltningsansvar för de skyddade områdena samt internationella åtaganden.

Programperioden är 2012-2015 för att ha samma slutår som den nationella. Under 2015 räknar vi med att ta fram ett nytt program för 2016 och framåt.

Med skyddade områden menas i detta dokument naturområden som är skyddade enligt Miljöbalken kap. 7 § 2-12, dvs. nationalpark, naturreservat, kulturresevat, naturminne, biotopskyddsområde samt djur- och växtskyddsområde. Även naturvårdsområdena bildade på Naturvårdslagens tid ingår, samt naturvårdsavtal och Natura 2000-områden. Områden som inte ingår är till exempel vattenskyddsområden, miljöskyddsområden, miljöriskområden och strandskyddsområden.

Programmets mål och åtgärder omfattar inte fastighetsförvaltning enligt det uppdrag Länsstyrelsen har från Naturvårdsverket. Det omfattar heller inte tillsyn enligt miljöbalken (kap. 26), tillstånds- och dispensfrågor eller bildande av områdesskydd. Däremot kan inriktningarna inom de olika delområdena i programmet vara vägledande för arbetssättet inom dessa verksamhetsområden.

Hur det regionala programmet har tagits fram

På Länsstyrelsen i Jönköpings län är det funktionen för Områdesskötsel på Naturavdelningen som förvaltar huvuddelen av skyddade områden i länet. Under senare delen av 2011 togs ett utkast till program fram inom funktionen. Detta har sedan remitterats dels internt inom övriga berörda delar inom Länsstyrelsen, dels externt till länets 13 kommuner, Naturvårdsverket, Skogsstyrelsen och berörda intresseorganisationer. Remissvar inkom från Aneby, Eksjö, Gnosjö, Jönköping, Nässjö, Tranås, Vaggeryd och Vetlanda kommuner, Skogsstyrelsen, Naturskyddsföreningen Jönköpings länsförbund, Handikappföreningarnas samarbetsorgan i Jönköpings län och internt från alla andra funktioner på Naturavdelningen. Samtliga instanser har varit positiva och ställt sig bakom programmet och några har gett konstruktiva förbättringsförslag som inarbetats.

Det regionala programmet följer det nationella i övergripande disposition. Den nationella inriktningen i varje del har kopierats och kompletterats med en regional inriktning. De punkter i det nationella programmet som gäller länsstyrelserna har kopierats, i viss mån redigerats och kompletterats med egna regionala mål och åtgärder. Det är 60 åtgärder och för de 14 åtgärder som är kvar oförändrade eller något omformulerade från det nationella anges inom parentes det nationella åtgärdsnumret. Åtgärder från andra styrdokument, till exempel "Områdesskötsels handlingsplan för 2010-2014" utifrån utvärderingen av förvaltningen 2009 och "Plan för ökad tillgänglighet i skyddad natur i Jönköpings län", har arbetats in. Mänskliga rättigheter har beaktats, speciellt när det gäller att motverka diskriminering av funktionshindrade och olika åldersgrupper inom de tre delområdena lokal delaktighet, friluftsliv och turism samt information.

Jönköpings kommun förvaltar sju statliga reservat och har därför beretts möjlighet att infoga egna mål och åtgärder som gäller deras förvaltning av skyddade områden. De kommer från kommunens eget Naturvårdsprogram 2009-2013 och ges i bilaga 1.

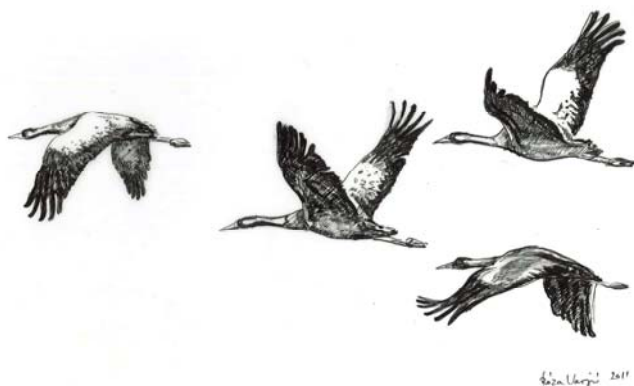
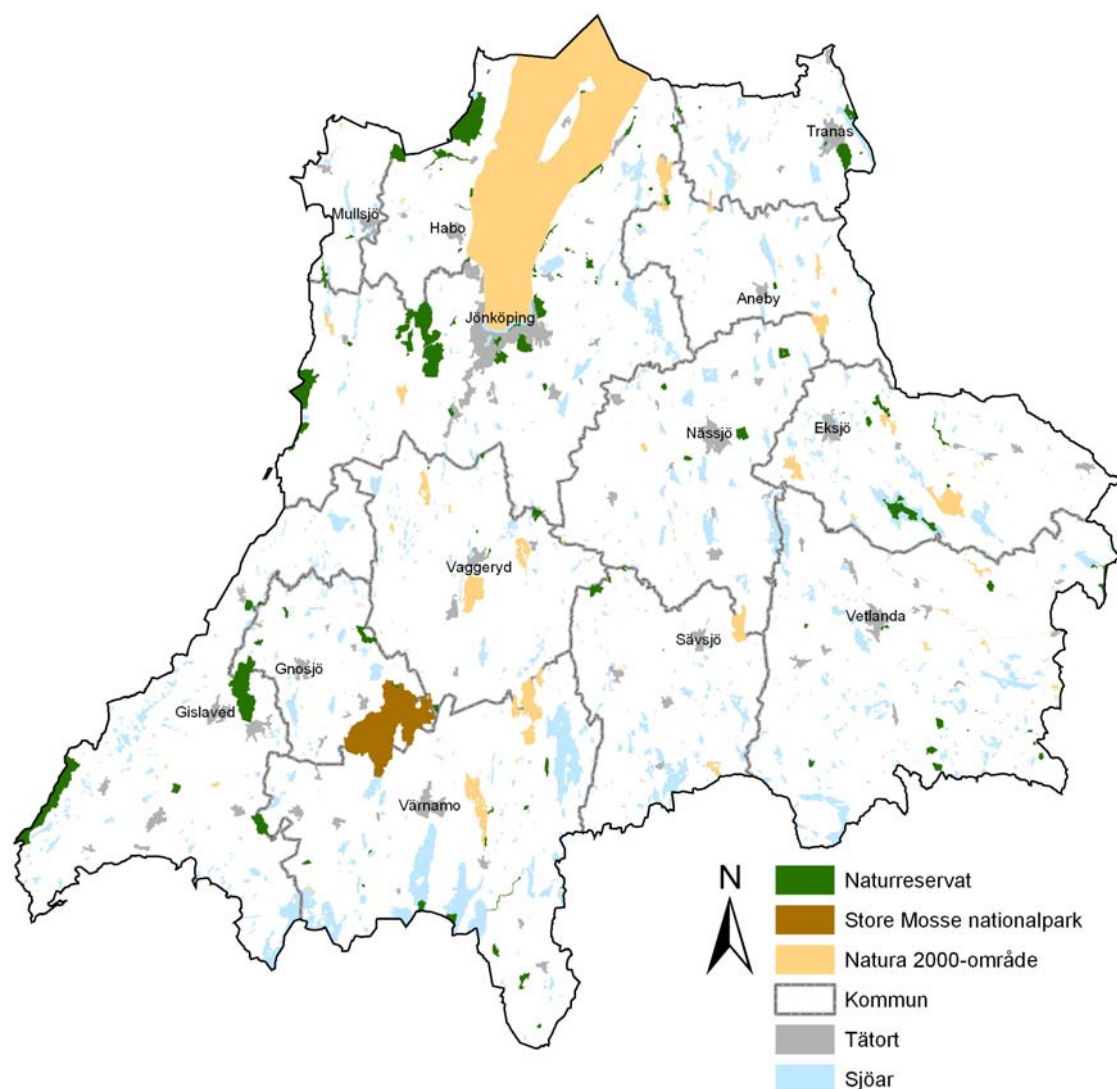

Illustration: Róza Varjú Jancsovcicsne

Skyddad natur i Jönköpings län

Översikt

I Jönköpings län finns för närvarande (mars 2012) 1 nationalpark (Store Mosse), 117 statliga naturreservat (inklusive 4 naturvårdsområden), 2 kulturresevat, 196 Natura 2000-områden (varav 81 helt eller delvis sammanfaller med natur- eller kulturresevat), 26 fågel-skyddsområden, 65 naturminnen och 2 biotopskyddsområden (ej skogliga). Därutöver finns 9 kommunala resevat i sex kommuner (Jönköping, Tranås, Eksjö, Nässjö, Vaggeryd och Vetlanda). Total areal för nationalparken och resevaten är ca 27 900 ha (tabell 1) vilket utgör 2,6 % av länets yta. Medelarealen för naturresevaten är ca 165 ha.

Figur 1. Karta över skyddad natur i Jönköpings län.

Tabell 1. Skyddade naturområden i Jönköpings län (till och med mars 2012).

Skyddsform	Antal	Areal (ha)	Förvaltningsansvar
Nationalpark	1	7 672	Länsstyrelsen (Områdesskötsel)
Naturresevat och naturvårdsområden	117	19 351	Länsstyrelsen (Områdesskötsel)
Kommunala naturresevat	9	776	Kommuner
Kulturresevat	2	101	Länsstyrelsen (Kulturmiljö) och Stiftelse
Natura 2000-områden	196	82 856*	Länsstyrelsen (Områdesskötsel)
Ramsar-områden	3		Länsstyrelsen (Områdesskötsel)
Fågelskyddsområden	26		Länsstyrelsen (Områdesskötsel)
Naturminnen	65		Länsstyrelsen (Områdesskötsel)
Biotopskyddsområden	2		Länsstyrelsen (Områdesskötsel)

* 21 474 ha överlappar med formellt områdesskydd. 61 382 ha är formellt oskyddat, varav 49 511 ha vatten i Vättern (södra).

Store Mosse nationalpark

STORE MOSSE
NATIONALPARK

Store mosse nationalpark bildades 1982 och är ett 7672 ha stort område som innefattar ett system av sjöar, stora orörda högmossar och kärr. Även två områden med äldre odlingslandskap, Svänö och Lövä, finns insprängt. I området finns bland annat ett naturum, tre vandrarhem, drygt 40 km markerad och delvis spängad led, samt flera fågeltorn. I parken jobbar två nationalparksförvaltare och på naturum finns en föreståndare och en guide.

Naturresevat

Det första naturresevatet i länet, Holavedens urskog, bildades 1935. Fram till 1980 fanns 25 resevat i länet. Från 1981-2004 bildades ytterligare 45 resevat. Sedan 2005 har det bildats 43 nya statliga naturresevat med i medeltal sex om året. Fyra naturvårdsområden tillkommer. De senaste åren har fokus varit inom skogsområden enligt Regeringens prioritering och länets strategi för formellt skydd av skog. En grov skattning av antal tillkommande naturresevat för 2012 till och med 2015 är ca 30. De omfattar tillsammans ca 1 000 ha skog, ca 700 ha våtmark och ca 100 ha vatten (exklusive vatten som kommer med av arronderingsskäl). Av de statliga naturresevaten förvaltas nio av tre kommuner (se tabell 2).

Tabell 2. Statliga naturresevat som förvaltas av kommuner i Jönköpings län.

Kommun	Statliga resevat som förvaltas
Jönköping	Bondberget, Dumme mosse, Domneån, Huskvarnabergen, Rosenlunds bankar, Taberg, Vista kulle
Tranås	Illern
Vetlanda	Illharjen

Det finns åtta naturresevat som angränsar till motsvarande skyddade områden i kringliggande län (tabell 3). För vissa av dessa har länsstyrelsen särskilda överenskommelser med angränsande län om vem som ansvarar för den praktiska förvaltningen av respektive område. I vissa fall förvaltas dessa områden också av andra aktörer i en gemensam överenskommelse mellan de län som har resevat i området.

Tabell 3. Förvaltare av naturreservat och naturvårdsområden gränsande mot andra län.

Reservat	Grannlän	Förvaltare
Baremosse	Västra Götaland	Länsstyrelserna för resp. länsdel
Fegen	Västra Götaland och Halland	Västkoststiftelsen för samtliga tre län
Färjansö	Kronoberg	Länsstyrelserna för resp. länsdel
Hökensås	Västra Götaland	Länsstyrelserna för resp. länsdel
Komosse	Västra Götaland	Västkoststiftelsen för båda länens reservat i området (ej Komosse södra)
Kråketorpsskogen	Kronoberg	Länsstyrelserna för resp. länsdel
Skilsnäs	Kronoberg	Länsstyrelsen i Jönköpings län för båda länsdelar
Sällevadsåns dalgång	Kalmar	Länsstyrelserna för resp. länsdel

Kulturresevat

Det finns två kulturresevat i länet. Åsens by i Aneby kommun är landets första kulturresevat och bildades 2000. Det förvaltas av Stiftelsen Åsens by med Aneby kommun och Länsstyrelsen som medfinansierare. Högarps by i Vetlanda kommun ombildades från naturreservat 2010. Kulturmiljöfunktionen på Länsstyrelsen ansvarar för förvaltningen i samarbete med markägaren. Länetts båda kulturresevat utgörs av sin respektive bymiljö med tillhörande äldre odlingslandskap. På Åsens by finns bland annat tre vandringsleder, ett vandrarmhem, kaffestuga och serveringslokal, bymuseum, handelsbod och upplevelseverkstad där en kulturpedagog är anställd. I kulturresevatet Högarps by finns ett bymuseum och vandringsleder. Odlingslandskapet där är också ett Natura 2000-område.

Fågelskyddsområden

I länet finns 26 fågelskyddsområden (formellt djur- och växtskyddsområden). De utgörs av öar, del av sjöar eller dammar med tillträdesförbud för del av året då fågel häckar där. De är avsatta för att skydda häckande fiskgjuse, häger, lom eller andra fåglar. Områdena är markerade med gula skyltar som upplyser om perioden för tillträdesförbud.

Naturminnen

Länetts 65 naturminnen utgörs av enstaka grova träd eller grupper av träd, vanligen bok, ek eller tall men också enbuskar, lind, ask och björk. Några är även ytor med en rullstensås och klapperstensfält. De är markerade med naturminnesbricka på trädet eller med gränsmarkeringsstolpar i terrängen.

Natura 2000-områden

Natura 2000 är ett nätverk av skyddade områden i EU. Nätverket ska bidra till att bevara utpekade naturtyper och arter i gynnsam bevarandestatus och arbetet med att bevara dessa områden är prioriterat i det svenska naturvårdsarbetet. I länet finns 196 Natura 2000-områden på totalt 82 856 ha. Av dem sammanfaller 81 helt eller delvis med reservat och nationalpark (21 474 ha) och de flesta av dem är skogar och myrar. De flesta av de 115 som ligger utan-

för formellt områdesskydd ligger inom odlingslandskapet, andra områden utgörs av sjöar, vattendrag, rikkärr, mossar och dammar. Natura 2000-områden utanför reservat sköts av respektive markägare. Länsstyrelsen har ansvaret för att bevarandemålen nås och i de fall markägaren inte kan eller vill sköta området längre kan Länsstyrelsen genom avtal ta över skötseln. I Natura 2000-områden utanför formellt områdesskydd finns normalt inga friluftsanordningar och de är heller inte markerade i terrängen.

Biotopskyddsområden och naturvårdsavtal

Länsstyrelsen och Skogsstyrelsen har möjlighet att besluta om biotopskydd för mindre områden som utgör livsmiljö för hotade djur- eller växtarter, utöver de generella biotopskydd som finns (till exempel stenmurar och alléer). Länsstyrelsen har i dagsläget endast bildat två biotopskydd, i odlingslandskapet, medan Skogsstyrelsen har bildat många skogliga biotopskyddsområden. Mark kan också skyddas genom naturvårdsavtal med markägare. Skogsstyrelsen tecknar naturvårdsavtal i skog och Länsstyrelsen på annan mark.

Ramsar-områden

Kävsjön i Store Mosse nationalpark, Dumme mosse och Komosse är de tre så kallade Ramsar-områdena i länet. Det representerar värdefulla våtmarksområden och vattenmiljöer som Sverige åtagit sig att bevara i Ramsar-konventionen. Dessa områden är också Natura 2000 och skyddade som nationalpark eller naturreservat.

European Diploma

Store Mosse nationalpark är ett av fyra naturskyddade områden i Sverige som har fått utmärkelsen European Diploma som delas ut av Europarådet. Utmärkelsen är tidsbegränsad och kan tilldelas skyddade naturområden som både är viktiga ur hela den europeiska kontinentens perspektiv och som uppfyller krav på höga naturvärden. Områdena ska ha framstående vetenskapliga, kulturella eller estetiska värden, omfattas av ett lämpligt naturskydd och gärna också en plan för områdets arbete med hållbar utveckling.

Biosfärområde Östra Vätterbranterna

Blivande biosfärområdet Östra Vätterbranterna har höga biologiska, kulturhistoriska och estetiska värden. Inom området ligger 23 reservat och 8 är under bildande. Den övergripande inriktningen för biosfärområdet är att vara modellområde för hållbar utveckling och förebild för bred samverkan. De tre huvudfunktionerna är att **Utveckla** samhället på ett långsiktigt hållbart sätt: ekonomiskt, ekologiskt och socialt; **Bevara** biologisk och kulturell mångfald, ekosystem och

och även stödja och driva nya innovativa projekt. Detta leder till flera synergieffekter för inblandade parter och att Östra Vätterbranterna kan användas som ett modellområde där nya lösningar kan testas för att sedan kunna tillämpas på andra platser.

landskap; och **Stödja** demonstrationsprojekt, forskning och aktivt sprida kunskap. Biosfärområdet kan samordna olika strategier och arbeten kring hållbar utveckling

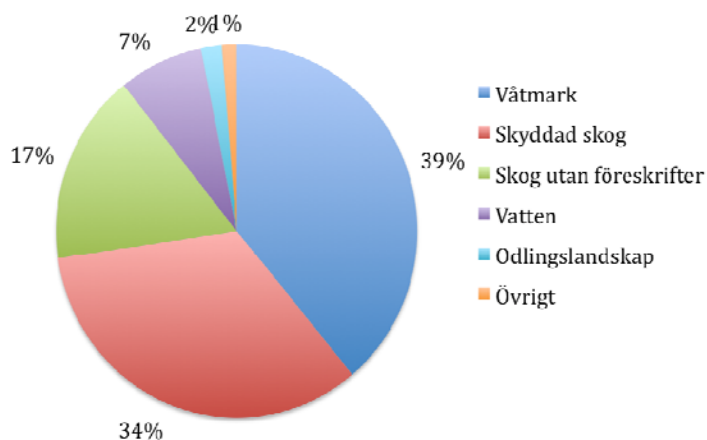
Naturtyper och skötsel

Jönköpings län är framför allt ett mosse- och barrskogslän, rikt på sjöar och vattendrag. Länet kännetecknas även av ett småskaligt odlingslandskap, källflöden och källsjöar. Historiskt sett har svedjebränning varit en vanlig odlingsmetod, vilket innebär att i stort sett all skogsmark i länet har bränts och använts för bete och odling under vissa perioder. Under 1800-talets kraftiga befolkningstillväxt var skogsarealen som lägst, då de skogar som fanns utnyttjades hårt för bete, vedförsörjning och virkesproduktion. Under 1900-talet har skogsarealen ökat igen, främst med gran och tallbestånd.

De dominerande västliga vindarna pressas upp vid mötet med Sydsvenska höglandet och ger en skillnad i årsmedelnederbörd på 300 mm mellan länets sydvästra och östra delar. Skillnaden i humiditet påverkar artsammansättningen av bland annat lavar och mossor. Det finns också fler myrar i länets västra del och den östra kanten har sannolikt haft en högre naturlig brandfrekvens. Då länet ligger högt över havet har vi en lägre temperatur jämfört med övriga Götaland, vilket i sin tur innebär en kortare vegetationsperiod. Området runt Vättern skiljer sig från övriga länet och har ett mer gynnsamt klimat tack vare Vätterns utjämnande effekt på temperaturen.

Gnejser och graniter dominerar berggrunden i länet vilket ger upphov till sura och näringsfattiga jordar. På vissa platser finns berggrund som ger näringsrika jordarter så som Almesåkraformationen i Nässjö, Visingsöformationen och vaggerydssyeniten. Även hyperitdiabas och grönsten förekommer spritt i länet och ger lokalt rikare växtsamhällen. Hela länet ligger över högsta kustlinjen. Morän är den dominerande jordarten och den är relativt sur i större delen av länet. Undantaget är de områden som har mer basisk berggrund (se ovan) samt området öster om Vättern (Jönköpings och Tranås kommuner) där kalkhalten är högre på grund av transport av material från kalkrik berggrund i Östergötland under istiden.

I tabell 4 och figur 2 och 3 finns statistik över areal av olika skyddade naturtyper i länet.

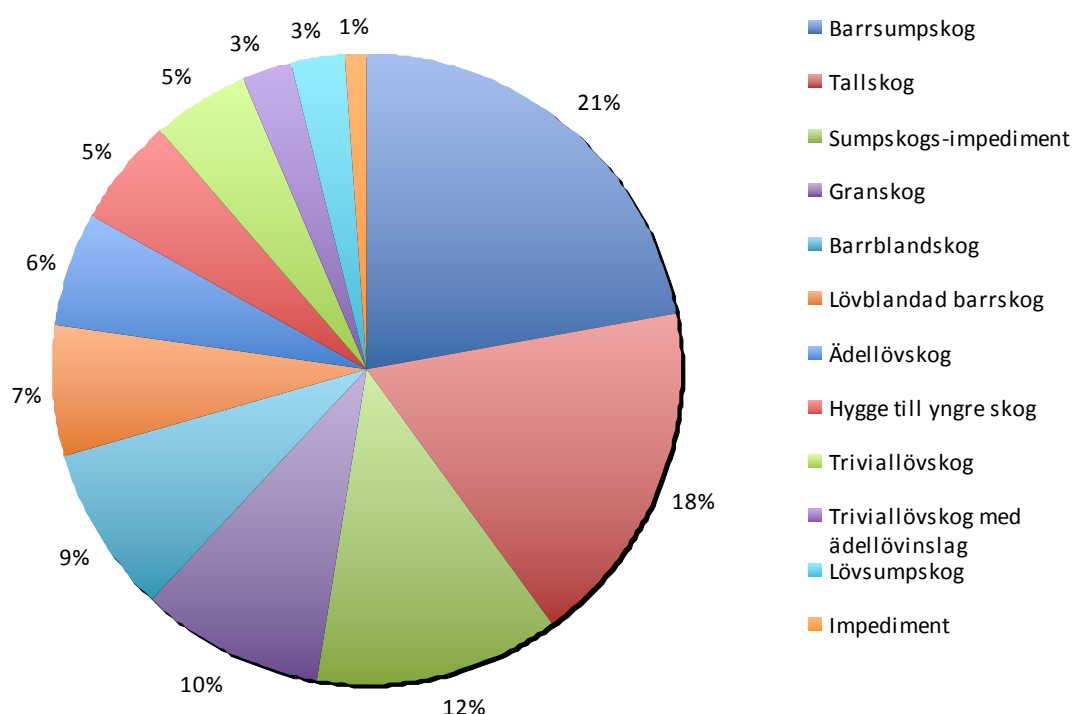
Figur 2. Procentuell fördelning av olika naturtyper inom statligt och kommunalt skyddade områden i länet.

Tabell 4. Naturtypsarealer inom statligt och kommunalt skyddade områden (nationalpark, naturreservat och naturvårdsområden) i Jönköpings län. Källa KNAS.

Naturtyp	Skyddad areal (ha)	% av total skyddad areal
Våtmark	10 663	39
Skyddad skog	9 229	34
Skog utan föreskrifter*	4 541	17
Vatten	2 068	7
Odlingslandskap	513	2
Övrigt	360	1
Summa	27 374**	

* inga föreskrifter mot skogsbruk

** Arealen av olika naturtyper för de sex senast bildade reservaten är inte med i denna summa.

Figur 3. Olika typer av skog inom skyddade områden.

Prioriterade naturtyper inom länet är bland annat regionalt värdefulla vattendrag, högmossor, rikkärr, sumpskogar, slätterängar och artrika, ogödslade gräsmarker (se delområde **Skötsel av naturtyper och arter** för mer detaljer). De prioriterade miljöerna är framtagna inom det pågående landskapsstrategiarbetet utifrån två grunder:

Från (pågående arbete med) Landskapsstrategi för Jönköpings län

Beteckning	Definition	Exempel
Ansvarsmiljö (A)	Biotoptypen är typisk för Jönköpings län och ovanlig i andra delar av Sverige	Högmossar, fodermarker med mycket gamla solexponerade ädellövträd
Prioriterad miljö (P)	I dessa biotoper finns en betydande del av Jönköpings läns biologiska mångfald	Rikkärr, artrika ogödslade gräsmarker

Restaureringar har under de senaste åren gjorts inom olika vattendrag, våtmarker, fågel-sjöar, ängs- och betesmarker och skog. Exempel på det är omfattande fiskevårdsåtgärder i Vätterns tillflöden, Nissans och Emåns huvudavrinningsområden (bland annat omlöp i Knipån och biotopåterställande åtgärder i Sällevadsån), igenläggning av diken i Komosse södra, utvidgning av rikkärret Björnekullakärret i Store mosse nationalpark, restaurering av Draven och Kroppsjön genom grävning/fräsning, naturvårdsbränning i Drags udde, skogsbete i Bäckafall och Nynäs, avveckling av gran i Nyckelås, Brunnstorp, Slottsberget och Fegen samt avveckling av bergtall i sanddynsområdet Slättö sand.

Skötselintensiva naturtyper är bland annat ängar som kostar mycket per hektar för fagning, slåtter och efterbete. I länet finns 175 ha ängsmark (med EU-stöd) varav ca 10 ha inom skyddade områden som sköts med slåtter. Ytterligare ängsmark sköts genom bete.

Totalt lägger Länsstyrelsen ca 50% av budgeten på skötsel av natur i form av ängs- och betesdrift, röjning, restaurering, skötsel av träd och artinriktad skötsel.

Arter

Av landets 4261 rödlistade arter är ungefär en femtedel av arterna noterade för Jönköpings län i Rödlistan från 2010. Bland dessa finns uppskattningsvis 75-80 % av arterna kvar i länet, medan resten har försvunnit eller förekommer endast sporadiskt. Bland de rödlistade arterna finns några arter som prioriterats på nationell nivå genom att särskilda nationella åtgärdsprogram har tagits fram. Jönköpings län berörs av drygt 60 stycken åtgärdsprogram. Bland de åtgärdsprogram som prioriterats högt i länet kan exempelvis flera program med fokus på gaddsteklar, småfjärilar på slåtteräng, läderbagge med följarter, fältgentiana, utter, barbastell, sjönajas, flodkräfta och storröding nämnas. En annan kategori av arter som har ett särskilt skyddsvärde är de som är upptagna i Fågeldirektivets bilaga 1 och Habitatdirektivets bilaga 2. Flera av dessa arter är rödlistade, men många är inte rödlistade eftersom arterna har en relativt god status i Sverige.

I den landskapsstrategi som arbetas fram parallellt med detta program görs en prioritering av arter i länet. Bland dessa arter ingår såväl rödlistade arter som ”direktivarter” som inte är rödlistade. Bland hotade arter innefattar de ovan nämnda åtgärdsprogrammen prioriterade arter och bland ej hotade ”direktivarter” finns de som har en nationellt betydelsefull population i länet och som kan fungera som paraply- eller indikatorarter samt som typiska arter för prioriterade naturtyper. Exempel på arter är större vattensalamander, tjäder och fiskgjuse. Majoriteten av de arter som prioriteras i länet förekommer inom skyddade områden och deras habitatkrav är således särskilt viktiga att beakta i skötseln.

Trollslända. Illustration: Róza Varjú Jancsovcicse

Friluftsliv, information och turism

Nationalparken och alla natur- och kulturresevat måste enligt Naturvårdsverkets riktlinjer gränsmarkeras och ha minst en informationsskylt som upplyser om föreskrifter för allmänheten. För några resevat är detta allt som finns men för de flesta finns också en eller flera andra anordningar för friluftslivet. Det rör sig om informationsskyltar, vägvisningsskyltar, markerade leder, spänger, broar, grillplatser (med eller utan ved), parkeringsplatser, soptunor, utedass, utsiktsplatser, fågeltorn, vindskydd, stängselgenomgångar, bord och bänkar med mera. För närvarande finns drygt tusen anordningar i länets skyddade områden. I Natura 2000-områden som inte är resevat finns inga anordningar för friluftslivet, inte ens informationsskyltar (undantag Skillingarydsfältet).

Information om skyddad natur och kultur, dess värden och tillgänglighet, ges i form av en eller flera skyltar på plats ute i områdena, foldrar som de mest välbesökta resevaten har, Länsstyrelsens och kommunernas webbsidor, guidning och andra aktiviteter. Naturum Store Mosse är ett centrum för guidning och naturinformation, speciellt för nationalparken men även allmänt. Andra besökscentra är t ex naturum Sommen nära länsgränsen i Östergötlands län, Tabergs fladdermuscentrum och besökscentrum Vätterbäckar, den sistnämnda är under utveckling. Länsstyrelsen ser positivt på dessa och andra centra under utveckling och stöttar i den mån resurser medger.

Besöksnäringen är en av de viktigare näringarna i Sverige och på nationell nivå finns en strategi framtagen som sätter ambitiösa mål. Till 2020 ska omsättningen och antalet sysselsatta inom besöksnäringen ha fördubblats. För Jönköpings län¹ har besöksnäringen en växande betydelse. Viktiga målgrupper är familjer och medelålders som söker aktiviteter, lugna miljöer, vacker natur, bekvämt boende, god mat och sköna upplevelser. Naturen utgör en viktig bas för att utveckla produkter som tilltalar dessa målgrupper.

Store Mosse nationalpark med naturum och naturresevatet Skurugata i Eksjö kommun hör till de mest välbesökta områdena i länet vad gäller turism. De tätortsnära resevaten är också välbesökta men mer av de kringboende. Naturguidningar och andra informationsaktiviteter kan öka intresset för skyddad natur.

Resurser, inriktning och prioriteringar

Länsstyrelsens resurser

Länsstyrelsen har de senaste åren erhållit runt 6 miljoner kr i bidrag för skötsel av skyddad natur från Naturvårdsverkets anslag (1:3 Åtgärder för värdefull natur). Dessa skötselmedel tilldelas i dagsläget utifrån en schablonmodell som till 60 % bygger på antal resevat och arealer av kostsamma naturtyper och till 40 % på friluftsliv och information (därmed inte sagt att det är den fördelningen som styr användandet till naturtypsskötsel respektive friluftsliv). Vissa år kan Länsstyrelsen även söka särskilda medel för extra och kostsamma insatser såsom restaureringar, byggande av fågeltorn och renovering av anläggningar. Därutöver tillkommer särskilda bidrag till verksamheten vid naturum Store mosse, för uppdraget om fastighetsförvaltning av Naturvårdsverkets fastigheter och sedan 2007 för arbetet med

¹ Källa: Smålands Turism AB.

motåtgärder mot granbarkborrar och hantering av uppkomna ersättningskrav. Totalt ligger budgeten på runt 10 miljoner kr årligen, inklusive intäkter.

Länsstyrelsen har för närvarande 12 årsarbetskrafter för förvaltning av och information om skyddade områden. Två av dem finansieras av Länsstyrelsens så kallade ramanslag för administrationen av förvaltningen och annat myndighetsarbete, som t ex tillsyn av föreskrifter och revidering av skötselplaner². De andra hel- och deltidstjänsterna finansieras av Naturvårdsverkets anslag och innefattar två nationalparksförvaltare i Store mosse nationalpark, två naturumguider, informatörer och andra guider, gränsmarkerare, fastighetsförvaltare samt en handfull förvaltare av skog, odlingslandskap, våtmarker och friluftsliv.

Ungefär en tredjedel av budgeten utgörs av personalkostnader. Cirka hälften av den totala budgeten går till skötsel av markslag och arter och hälften till friluftsliv och information.

Utöver detta arbetar en ram-finansierad person deltid med kulturreseervaten i länet. Medel för skötseln av kulturreseervaten finansieras delvis av Riksantikvarieämbetets anslag 7:2.

Betydande insatser görs också av frivilliga krafter, till exempel Föreningen Store Mosse nationalpark som är en unik stödförering till nationalparken och bidrar med arbetskraft vid byggnationer av framförallt leder. Hembygdsföreningar, byalag, lokala naturskyddsföreningar och andra ideella krafter hjälper till med slåtter och ledrojning.

Resurserna räcker normalt inte till för att utföra allt som är önskvärt eller till och med nödvändigt i våra skyddade områden. Ambitionsnivån har höjts väsentligt under senare år i Regeringens propositioner och i Naturvårdsverkets nationella Värna Vårda Visa. Trots det kommer medelstilldelningen, enligt Naturvårdsverkets prognos för kommande år, att ligga kvar på samma nivå som 2010 till 2015. Eftersom antalet naturreseervat ökar i större omfattning än medelstillgången måste förvaltarna hitta fler finansieringsmöjligheter, finna kostnadseffektiva lösningar och/eller prioritera hårdare mellan allt som måste göras. Dels behövs en övergripande prioritering och dels en prioritering av objekt eller åtgärder inom särskilda verksamhetsområden.

Övergripande inriktning

Den övergripande inriktningen vid förvaltning av skyddad natur är att integrera ett långsiktigt landskapsperspektiv (se Landskapsstrategi för Jönköpings län). Det är avgörande för bevarande av det biologiska kulturarvet och biologisk mångfald. I ett landskapsperspektiv ingår att nå gynnsam bevarandestatus för naturtyper och arter så att de ekosystemtjänster de ger kan fortsätta levereras på ett ekologiskt, ekonomiskt och socialt hållbart sätt. Arbetet med att binda samman skyddade områden eller kärnområden för hotade arter, en så kallad grön infrastruktur, är viktigt. En annan viktig inriktning är att utveckla information och upplevelsevärden till att omfatta både natur, geologi och kultur samt ta tillvara kulturella sevärdheter. Allt arbete ska ske med lokal delaktighet.

Länsstyrelsens funktion för områdesskötsel tog under slutet av 2010 fram följande övergripande mål för verksamheten:

- Bevara och utveckla den biologiska mångfalden i skyddade områden

² Bildande av nya reseervat och framtagande av nya skötselplaner har ytterligare ramresurser.

- Ge möjlighet till positiva naturupplevelser och tillhandahålla välskötta och säkra anordningar
- Informera och kommunicera för att öka förståelsen för skyddade områden och biologisk mångfald
- Företräda fastighetsägaren Naturvårdsverket och långsiktigt förvalta deras fastigheter och anläggningar
- Arbetet ska ske resurseffektivt och kunskapsbaserat

Dessa mål tjänar också som inriktning för förvaltningen i detta dokument.

Övergripande prioritering

De övergripande prioriteringsgrunderna anges nedan (utan inbördes ordning). Inför verksamhetsplaneringen varje år görs prioriteringar av åtgärder och områden utifrån budget och andra förutsättningar. Under året får löpande omprioriteringar göras, på samma grunder, för oförutsedda och händelsestyrda åtgärder.

* Natura 2000 och Ramsar-områden

Skötselåtgärder för värden i Natura 2000 och Ramsar-områden prioriteras före skyddade områden som inte är Natura 2000.

* Naturtyper och arter i art- och habitatdirektivet samt fågeldirektivet

Åtgärder i naturtyper och för arter prioriteras enligt art- och habitatdirektivet samt fågeldirektivet. Dessa arter och naturtyper är preciserade i landskapsstrategin och under delområdet **Skötsel av naturtyper och arter** anges vilka naturtyper och arter som är prioriterade i länet.

* Store Mosse nationalpark

I den nationella Värna Vårda Visa är nationalparkerna särskilt utpekade som de områden som på grund av sin höga status nationellt och internationellt kräver hög kvalitet på förvaltning och funktion, med hänsyn till såväl naturvärden som besökarnas upplevelser. Det visar inte minst den nya varumärkesstrategin och riktlinjer för anordningar som Naturvårdsverket tagit fram. Därför är Store Mosse prioriterat i förvaltningen.

* Tätortsnära reservat och reservat inom biosfärområdet Östra Vätterbranterna

Åtgärder i tätortsnära reservat och reservat inom biosfärområdet Östra Vätterbranterna är prioriterade. Det gäller särskilt friluftsliv men även skötsel av natur och arter.

* Friluftsanordningar

- Nyanläggning av anordningar till miniminivå (så kallad basinformation) och löpande underhåll av befintliga anläggningar prioriteras över annan nyanläggning.
- Skötsel av friluftsanordningar prioriteras efter besöksklassning och speciellt de reservat som är med i naturguiden över länet.
- Om säkerheten inte kan garanteras och medel inte finns för underhåll eller reparation ska anordningen tas bort.

Ansvarsfördelning

Målen gäller alla förvaltare av statligt skyddade områden. I bilaga 2 specificeras vilken organisation som är åtgärdsansvarig. För de flesta åtgärder är det Länsstyrelsen.

Styrdokument och riktlinjer

Utöver grunden i svensk naturvård – Miljöbalken, internationella åtaganden och nationella miljökvalitetsmål – finns bland annat nedanstående styrdokument och riktlinjer.

Allmänna

- Skyddsbeslut, skötselplaner och bevarandeplaner för respektive objekt
- ”Värna Vårda Visa - ett program för att bättre förvalta och använda naturskyddade områden 2005-2015” (Naturvårdsverkets rapport 2011:6462)
- Naturvårdsverkets vägledningar ”Att skylta skyddad natur”, ”Friluftsanordningar”, samt ”Naturvårdsbränning”
- Vägledning för länsstyrelsernas arbete med skötselavtal (Naturvårdsverkets rapport 2007:5738)
- Naturvårdsverkets kommande vägledningar om ”Friluftsliv och turism”, ”Tillgänglighet i skyddade områden” och ”Strategi för skötsel av skog och andra trädbärande marker” (väntas 2012)
- Naturum i Sverige – nationella riktlinjer (Naturvårdsverkets rapport 2004:5376)
- [Sveriges nationalparker – vår gemensamma identitet](#) (Naturvårdsverket 2011)
- Riktlinjer för entréer till Sveriges nationalparker” (Naturvårdsverkets rapport 2007:5633)
- Uppföljning av skyddade områden i Sverige (Naturvårdsverkets rapport 2010:6379)
- Natura 2000 i Sverige - Handbok med allmänna råd Naturvårdsverket (2003:9)
- Naturvårdsverkets manualer för uppföljning av arter, naturtyper och friluftsliv
- Nationella och EU-gemensamma vägledningar för förvaltning av naturtyper inom Natura 2000-nätverket
- EU-direktiv: art- & habitatdirektivet (direktiv 92/43/EEG) och fågeldirektivet (direktiv 79/409/EEG), ramdirektiv för vatten (2000/60/EG)
- Konventionen om biologisk mångfald, Mänskliga rättigheter, Ramsar-konventionen
- Åtgärdsprogram för hotade arter
- Värdefulla vatten i Jönköpings län (meddelande nr 2009:23)
- Regionala åtgärdsprogram inom miljömålssystemet, till exempel Miljömålen för vattnets bästa - åtgärdsprogram 2011-2015 och Djurens och växternas miljömål - åtgärdsprogram 2012-2016

Länsstyrelsespecifika

- Regleringsbrevet avseende Länsstyrelserna
- Landskapsstrategi för Jönköpings län (pågående arbete)
- Utvärderingen av Länsstyrelsens förvaltning 2009 med handlingsplan för 2010-2014

- Naturavdelningens årligen uppdaterade informationsplan
- Plan för ökad tillgänglighet i skyddad natur i Jönköpings län
- Översiktlig policy för uppföljning av skyddade områden i Jönköpings län

För ytterligare litteratur, forskningsöversikter, rapporter och propositioner, se **Mer att läsa**.

Kunskapsuppbyggnad och kvalitets-säkringsarbete

För att kunna bedriva kunskapsbaserat naturvårdsarbete krävs kontinuerlig kompetensutveckling av personalen och andra berörda. Det innefattar bland annat:

- Deltagande i Naturvårdsverkets kurser för förvaltare
- Deltagande i Naturvårdsverkets och Havs- och Vattenmyndighetens andra utbildningar
- Deltagande i seminarier inom arbetsområdet
- Forskningssamarbete
- Omvärldsbevakning och aktivt inhämtande av ny kunskap om t ex skötsel- och restaureringsmetoder, klimatförändringar och anpassningar inför detta
- Samverkan inom Eurosite och Europarc

Åtgärds punkter om detta finns inom flera delområden.

Samverkan inom biosfärområdet Östra Vätterbranterna ger möjlighet till forskning och testverksamhet i biosfärområdets kärnområden, till exempel vad gäller klimatanpassning och utveckling av ekosystemtjänster.

Inom Europarc-samarbetet planeras ett program för Junior Rangers i Store Mosse nationalpark. Det syftar till att skapa förståelse och intresse för natur och naturvård hos ungdomar genom principen ”learning by doing”.

Kvalitetssäkring av natur- och friluftslivsförvaltningen sker fortlöpande inom den nationella uppföljningen, med ledning av Naturvårdsverkets manualer och instruktioner för detta. Kvalitetssäkring av Store Mosse nationalpark sker genom den årliga rapporteringen för European Diploma. Sedan 2008 är Länsstyrelsen miljödiplomerad av Jönköpings kommun, enligt Göteborgsmodellen.

För att öka kvaliteten i skötsel och tillsyn av skyddade områden behöver tillsynsmän³ utbildning, dels i hur man bemöter besökare och dels tillsyn av anordningar. Entreprenörer som Länsstyrelsen och kommunerna anlitar för olika skötseluppdrag i reservaten behöver utbildning i hur och varför naturvårdsskötsel utförs.

³ Tillsyn och tillsynsman i det här sammanhanget avser personer som på uppdrag av Länsstyrelsen eller kommunerna regelbundet ser till reservaten, framförallt friluftsanordningar och gränser. Det innefattar inte tillsyn av brott mot föreskrifter enligt Miljöbalken (dvs det som naturbevakare eller personer med förordnande som naturvårdsvakt utför).

Mål och åtgärder

Planer och förutsättningar

NATIONELL INRIKTNING

Alla skyddade områden inklusive Natura 2000-områden har ändamålsenliga skötselplaner/bevarandeplaner med tydliga bevarandemål och skötselåtgärder samt målbildare i en uppföljningsplan. Naturvårdsverket tillhandahåller kontinuerligt aktuella handböcker, vägledningar och riktlinjer för arbetet med skyddade områden. Nya skötselplaner är utformade så att bevarandebestånden som följer av både skyddsbeslut och Natura 2000-utpekande är tillgodosedda. Vid framtagande eller revidering av planer beaktas kunskaper om hotade arter i området, särskilt om arterna omfattas av åtgärdsprogram för hotade arter.

Förvaltningen av skyddade områden har tillräckliga administrativa och ekonomiska resurser för att kunna genomföra åtgärderna i skötselplaner och bevarandeplaner samt följa upp resultaten av arbetet och hålla planerna aktuella. Sakanslagen för skötsel är viktiga för detta, men förvaltarna är också aktiva och söker alternativa finansieringskällor.

KOMPLETTERANDE REGIONAL INRIKTNING

Vid revidering av äldre skötselplaner utformas de med mål enligt bevarandeplaner med beaktande av att även bevarandeplaner kan behöva revideras. Ny kunskap, historisk markanvändning och kulturmiljövärden beaktas. För arter och naturtyper med särskilda åtgärdsprogram (ÅGP) skrivs deras bevarandemål och åtgärder in. Vid behov ses beslut med syfte och föreskrifter för allmänheten över (se nationell inriktning för **Friluftsliv och turism**).

Prioriterade värden vid genomgång av skötselplaner (och föreskrifter): bränningsområden och bränningslandskap (på ca 25 års sikt); friluftslivets intressen; kultur; konflikter mellan bevarandeplan och skötselplan; jaktföreskrifter; felaktiga skötselområdesgränser.

Åtgärder som bedöms nödvändiga eller viktiga för att uppnå syftet med området och/eller bevara den biologiska mångfalden kanske inte är beskrivna i en (gammal eller ny) skötselplan. I de fallen är huvudprincipen att revidera skötselplaner istället för att söka dispenser för att genomföra nödvändiga åtgärder som inte är av akut natur.

För brukare med EU:s miljöersättning i odlingslandskapet finns åtagandeplaner framtagna av Länsstyrelsens funktion för Jordbruksstöd. (Här kan även Länsstyrelsens funktion för Områdesskötsel vara sökande.) I de fall en viss skötsel eller önskat naturtillstånd inte är berättigat till miljöersättning ska skötselplanen och dess bevarandemål vara styrande. Brukaren får då ersättning från förvaltaren (Länsstyrelsen eller kommun) istället för miljöersättning. Detta gäller såväl inom skyddade områden som oskyddade Natura 2000-områden.

Länsstyrelsens miljöpolicy ska följas, bland annat om miljövänliga bränslen, och relevanta miljökrav ställs i upphandlingar och avtal. Enligt Naturvårdsverkets riktlinjer undviks tryck-

impregnerat virke⁴ eller andra miljöfarliga material vid anläggning och underhåll av friluftsanordningar.

Lagen om offentlig upphandling styr upphandling av varor och tjänster och statliga ramavtal ska följas. För att förenkla och konkurrensutsätta skötseltjänster kan Länsstyrelsen ta fram lokala ramavtal för bland annat skötselåtgärder att avropa ifrån. Vid direktupphandlingar beaktas lokal anknytning och prisjämförelser görs.

Vid framtagande av olika planer ska samverkan öka med Länsstyrelsens kulturmiljöfunktion, Länsstyrelsens jordbruksstödsfunktion, handikapporganisationer med flera.

Exempel på bevarandeplan för ett Natura 2000-område respektive skötselplan för ett naturreservat.

MÅL	ÅTGÄRDER
• Alla naturreservat och Natura 2000-områden har aktuella planer, med angivna bevarandemål och målindikatorer. • Förvaltarna har tillräckliga resurser⁵ för att hålla skötselplaner och skyddsbeslut aktuella och för att administrera skötseln av skyddade områden.	1. (6) Under 2012 görs en bedömning av alla skötselplaner och bevarandeplaner avseende revideringsbehov och en plan och prioritering för arbetet med revideringarna tas fram. 2. (8) Minst hälften av alla skötselplaner med revideringsbehov revideras senast 2015 eller förses med en bilaga där bevarandemål och målindikatorer anges.

⁴ Att välja ek eller annat obehandlat virke istället för tryckimpregnerat påverkar anläggnings- och underhållskostnad så att anordningarna blir dyrare.

⁵ Här avses Länsstyrelsens ramanslag som ska användas till denna myndighetsuppgift.

• Skötselplanen för Store Mosse nationalpark är uppdaterad senast 2012.	3. Skötselplanen för Store Mosse revideras klart under 2012. Översyn av beslut och föreskrifter görs samtidigt. Här ligger ansvaret även hos Naturvårdsverket.
• Det administrativa arbetet med skyddade områden och ÅGP bedrivs effektivt med stöd av ett väl fungerande SkötselDOS, för planering, genomförande och uppföljning.	4. (11) Under 2012 slutförs kvalitetssäkringen av alla data i SkötselDOS⁶ och används sedan som ett dagligt verktyg vid förvaltningen av statligt skyddade områden. 5. (11) För arbetet med ÅGP används SkötselDOS när funktionen finns. 6. Alla reservat besöks minst en gång per år av förvaltare eller annan person som Länsstyrelsen har avtal med och status på anordningar, skötselåtgärder med mera noteras i SkötselDOS.
• Medel⁷ till förvaltning räcker till att finansiera de åtgärder som behövs för att senast år 2015 nå de bevarandemål som är lämpliga att nå genom aktiva åtgärder före detta år.	7. (15) Om restaureringsplanen (punkt 46) visar på ett samlat restaureringsbehov motsvarande kostnader på mer än 10 mkr ska Länsstyrelsen senast 2013 ha samordnat eller deltagit i ansökningar om Life+projekt eller projekt under andra finansiella program. 8. Förvaltningen är öppen för ideellt arbete och söker aktivt andra finansieringskällor. 9. Samverkan med kommuner inom LONA- och LOVA-projekt för medfinansiering.
• Miljöersättningarna utnyttjas till fullo i skyddade områden där detta är förenligt med skötselplaner och bevarandeplaner.	10. En översyn görs under 2012 om miljöersättningarna utnyttjas till fullo i skyddade områden. Områdesskötsel samarbetar med Jordbruksstöd. 11. (5) I områden där skötseln inte kan finansieras med miljöersättningar tecknas fleråriga skötselavtal med brukare.
• Minst 50 procent av länsstyrelsernas skötselmedel går till lokala aktörer eller lokalt anställd fältpersonal för att genomföra skötselåtgärder områdena.	12. Under 2012 tar Länsstyrelsen fram underlag för upphandling av lokala ramavtal för sköseljänster som kan avropas från 2013.

⁶ SkötselDOS är i drift på Länsstyrelsen sedan 2009.

⁷ Här avses Naturvårdsverkets skötselanslag till Länsstyrelsen (eller naturvårdsansvariga kommuners budgetar).

Lokal delaktighet

NATIONELL INRIKTNING

Att ta tillvara lokala kunskaper, intressen och engagemang är en viktig del i förvaltningen av de skyddade områdena. Lokal förankring och delaktighet bör genomsyra hela områdes-skyddsprocessen, från det formella skyddsarbetet till förvaltningen av de skyddade områdena. Att engagera lokala krafter för skötseln av områden har ett stort värde. Förvaltare av skyddade naturområden bör eftersträva en god lokal delaktighet i skötselarbetet bland annat genom dialog med lokala brukare, entreprenörer, kommuner och lokala intressenter.

KOMPLETTERANDE REGIONAL INRIKTNING

Länsnaturkonferensen/samrådsgruppen för naturvård samlas 1-2 gånger per år där Länsstyrelsen ger övergripande information och möjlighet till synpunkter på skydd och skötsel generellt i länet.

Programrådet för naturum, skötselråden⁸ och framtida förvaltningsrådet för biosfärområdet Östra Vätterbranterna (biosfär-rådet) används som forum för samråd och lokal delaktighet för områden på lokal nivå.

Gynnande av natur- och kulturturism samt landsbygdsutveckling är kopplat till delområdet om **Friluftsliv och turism** och stärker den lokala delaktigheten. Aktiviteter såsom vattendragsvandringar är ett av flera sätt att föra ut information och skapa delaktighet kring den skyddade naturens värden. Aktiviteter ordnade av eller för lokala föreningar och kringboende uppmuntras.

I den mån försäkringsansvaret tillåter skapas förutsättningar för ideellt arbete, volontärer, som både tar tillvara lokalt engagemang och bidrar till en resurseffektiv förvaltning.

Det planerade Junior Ranger-programmet i Store Mosse nationalpark kommer förhoppningsvis att öka den lokala delaktigheten och leda till rekrytering av yngre medlemmar till Föreningen Store Mosse nationalpark.

Föreningen Store Mosse nationalpark bygger spång.
Foto: Martha Wägeus

Det är viktigt att ta sig tid att kommunicera med kringboende och lokalt engagerade personer, till exempel att informera om skötselåtgärder och visa att vi sköter området (se även under **Information**). Det ska vara lätt att nå förvaltare för frågor eller synpunkter.

I möjligaste mån ska lokal anknytning beaktas i upphandlingsprocessen. Vid beslut om jakt-rättsupplåtelser i naturreservat beaktas lokal samverkan som en viktig faktor.

⁸ Naturreservaten Draven, Ryfors gammelskog, Bondberget, Taberg, Villstad kyrkby naturvårdsområde samt Natura 2000-området Skillingarydsfältet har för närvarande skötselråd.

MÅL	ÅTGÄRDER
De som arbetar med naturskydd och förvaltning av skyddade naturområden samarbetar kontinuerligt med andra aktörer och har god kännedom om metoder för att genomföra deltagandeprocesser och konfliktförebyggande åtgärder.	13. All ny personal går kursen ”Dialog för naturvård”. Vid behov går berörd personal på kommunerna också denna kurs.⁹
Frågor om skyddade områden behandlas i länens samrådsgrupper för naturvård.	14. Länsstyrelsen kallar kommuner och andra berörda till årlig länsnaturkonferens/samråd.
Skötselråd inrättas för nationalparkerna senast 2015 och kan också vara lämpliga i större naturreservat för att öka den lokala delaktigheten. Möten hålls minst en gång per år.	15. (4) I Store Mosse nationalpark och sex⁸ andra områden finns redan skötselråd. Ytterligare skötselråd inrättas där behov finns, inklusive delaktighet i biosfärrådet. 16. Kalla till informationsträffar vid behov. 17. Inför större åtgärder eller aktiviteter kommuniceras detta inom skötselråden eller, i de fall inget sådant finns, med berörd kommun, markägare eller kringboende.
I områden där en löpande skötsel och tillsyn behövs finns fleråriga skötselavtal.	18. Fortsätta teckna avtal med lokala markägare eller föreningar om tillsyn och skötsel i de reservat som är välbesökta och/eller ligger så till att de sällan besöks av förvaltare.

⁹ De flesta på Områdesskötsel gick denna utbildning 2008-2010.

Friluftsliv och turism

NATIONELL INRIKTNING

I skötseln av de skyddade områdena tas hänsyn till friluftslivet och där det är lämpligt görs områdena tillgängliga och anpassas för besökare. Turism och friluftsverksamhet i skyddade områden bedrivs på ett hållbart sätt. Alla grupper i samhället kan besöka skyddade områden, vilket innebär att en del områden behöver vara anpassade för besökare med särskilda behov, och att de särskilt anpassade områdena behöver vara väl geografiskt fördelade. Föreskrifter i skyddade områden innebär inte mer långtgående inskränkningar för det rörliga friluftslivet än nödvändigt.

KOMPLETTERANDE REGIONAL INRIKTNING

Länsstyrelsen och kommunerna uppmuntrar och underlättar natur- och kulturturism inom ramen för syftet med de skyddade områdena. Det stärker också den lokala delaktigheten. Ett viktigt område för detta är inom biosfärområdet Östra Vätterbranterna.

Länsstyrelsen fastställde 2008 en plan för tillgängliggörande av skyddade områden för funktionshindrade i Jönköpings län. Denna plan ses över och revideras under 2012 för att därefter gälla som regional inriktning. När Naturvårdsverkets vägledningar för turism respektive tillgänglighet i skyddade områden kommer ut (2012) implementeras de i verksamheten.

Där det är motiverat utifrån områdets besöksklassning och syfte hålls leder framkomliga, även om det inte står särskilt specificerat i skötselplanen för området. (Preciseras i den regionala tillgänglighetsplanen.)

Mänskliga rättigheter beaktas, speciellt vad gäller tillgängliggörande av skyddade områden för alla oavsett funktionshinder och ålder. Åtgärder för att locka invandrargrupper ut i naturen planeras i naturum Store Mosse och bör testas i fler områden.

Verksamheten i Store Mosse nationalpark drivs enligt egen verksamhetsplan som fastställs för varje år och kommuniceras med parkens skötselråd. Huvudprincipen för de kommande åren är att prioritera underhåll av befintliga anläggningar över nyanläggning.

Reparation av spångad vandringsled i nationalparken. Foto: Peter Mattiasson

På naturum och vid andra aktiviteter förmedlas turistinformation och tips på andra besöksmål (kopplar till **Information**).

Natur- och kulturvärden utvecklas i samverkan med olika berörda aktörer. En inriktning är att stödja utveckling av natur- och kulturupplevelser i till exempel Taberg och besökscentrum Vätterbäckar.

MÅL	ÅTGÄRDER
Senast under 2015 nås de mål för tillgänglighet som anges i den reviderade tillgänglighetsplanen.	19. Den regionala tillgänglighetsplanen revideras i samråd med berörda parter och med beaktande av Naturvårdsverkets vägledning senast 2013. 20. Alla "prio 1-objekt" i ovanstående plan realiserar senast 2015. Tillgängliggörande av odlingslandskapet genomförs enligt åtgärdsplan 3 för Ett rikt odlingslandskap i Djurens och växternas miljö senast 2015.
Särskilt besöksintressanta områden är identifierade senast 2012 och är väl tillgängliga senast 2015.	21. Reservaten omklassificeras utifrån ett besöks- och tillgänglighetsperspektiv enligt kommande riktlinjer från Naturvårdsverket. 22. (18) Senast 2012 identifieras särskilt besöksintressanta områden och senast 2013 tas en plan fram för hur dessa ska tillgängliggöras och kommuniceras. 23. Reservat i länets naturguide prioriteras vid tillsyn och anläggning/underhåll av friluftsanordningar. 24. Förutsättningar för hållbar turism ses över utifrån Naturvårdsverkets vägledning senast 2013.
Kvalitativa och kvantitativa data om besökare i nationalparken och andra objekt med en motsvarande betydelse för friluftsliv/turism finns för minst tre objekt till 2015.	25. (21) Senast 2015 samlas kvalitativa och kvantitativa data in om besökare i nationalparken och insamling av sådana data sker sedan kontinuerligt enligt uppföljningsplanen för området. 26. Besökarundersökning genomförs i de objekt där detta anges i områdets uppföljningsplan. Under perioden 2012-2015 ska Skurugata och två andra välbesökta reservat omfattas av besökarundersökningar. Besökarundersökningar genomförs även vid stora arrangemang.
Samtliga anläggningar för friluftslivet i skyddade områden ska vara väl underhållna och säkra.	27. (22) Senast 2013 inventeras och åtgärdas säkerhetsbrister på större anläggningar för friluftslivet. Alla anordningar som betecknas som fallfärdiga i SkötselDOS ska snarast repareras eller tas bort. 28. Anordningar underhålls kontinuerligt och leder (som är säkra) hålls framkomliga. Anordningsstatus uppdateras minst årligen.

Information

NATIONELL INRIKTNING

Informationen i skyddade områden är utformad så att den tillgodoser besökarens behov, ökar deras utbyte av besöket och medverkar till att höja deras kunskaper och engagemang för natur och naturvård. Informationen är lättillgänglig, anpassad till det enskilda områdets förutsättningar, och utformad så att besökare med särskilda behov kan hitta vilka områden som är besöksvärda för dem.

KOMPLETTERANDE REGIONAL INRIKTNING

Genom webbplatsen, informationsmaterial, guidningar och andra riktade aktiviteter kan man nå ut med information om våra skyddade områden, deras läge, tillgänglighet och värden. För Länsstyrelsens aktiviteter ska Naturavdelningens årligen uppdaterade informationsplan följas. För de flesta aktiviteter innebär det att en kommunikationsplanering görs och informationsinsatser dokumenteras och utvärderas.

Naturum Store Mosse drivs i enlighet med Naturvårdsverkets riktlinjer och årlig fastställd verksamhetsplan. Naturum och andra besökscentrum (till exempel Besökscentrum Vätterbäckar, Tabergs fladdermuscentrum och framtida biosfärcentrum Östra Vätterbranterna) används som en möjlighet att sprida förståelse för naturvård i allmänhet och skyddade områden i länet. Det innefattar även information om till exempel rovdjur, åtgärdsprogram för hotade arter, åtgärdsarbete i vatten, naturguidningar samt turistinformation och tips på andra besöksmål (det sistnämnda kopplar till **Friluftsliv och turism**).

Turistbyråer används som en informationskanal om besöksvärda områden och förses fortlöpande med uppdaterat, lokalt och regionalt, material om skyddade områden, inklusive kontaktuppgifter till naturinformatörer och förvaltare.

Metod för att kommunicera naturvärden, åtgärdsförslag och bevarande av viktiga vattenmiljöer som använts vid vattendragsvandringar¹⁰ längs värdefulla vattendrag sprids och används vid fler aktiviteter.

Kopplar till **Lokal delaktighet**.

Det ska vara lätt att nå ansvariga förvaltare för olika skyddade områden för att ställa frågor eller lämna synpunkter. Detta kopplar till den regionala inriktningen under **Lokal delaktighet**. Webbssidor om skyddad natur och informationstavlor i nationalparken och reservaten innehåller kontaktinformation till ansvarig förvaltare.

Guidning i Store Mosse nationalpark.

Foto: Patrik Blomberg

¹⁰ Projekt Vattendragsvandringar är ett samarbetsprojekt mellan de som jobbar med vatten- och naturvård på Länsstyrelsen. Syftet med projektet är att öka intresset för värden i och hänsyn vid vattendrag i skogsmark. Målet är att skapa goda kontakter med skogsägarna kring värdefulla vattendrag och lägga grunden till en öppen dialog kring skötsel och bevarande av värdet i vattendragen och dess närmiljö. Projektet var mycket framgångsrikt och avslutades 2011.

MÅL	ÅTGÄRDER
• Nationalparken och alla naturreservat har basinformation (skylt och gränsmarkering) enligt Naturvårdsverkets riktlinjer och alla skyddade områden har ändamålsenlig information på plats i området. • Alla beträdnadsförbudsområden, djur- och växtskyddsområden (fågelskyddsområden) och naturminnen har skyltar och gränsmarkering enligt Naturvårdsverkets riktlinjer.	29. (24) Alla nya reservat förses med basinformation enligt Naturvårdsverkets riktlinjer så snart som möjligt, men senast ett år efter skyddsbeslutet. Skyltningen i skyddade områden uppdateras löpande enligt särskild prioriteringslista. I alla områden ska det finnas kontaktuppgifter till ansvarig förvaltare. Under 2012 utreds hur detta ska utformas och används senast 2013. 30. Informationsmaterial tas fram i samråd med skyddshandläggare och vid behov andra funktioner som är berörda (t ex Fiske, Vatten, Land och Kulturmiljö). 31. En prioriteringslista för gränsarbeten upprättas för att till 2015 komma ikapp med gamla felaktigheter. Gränser underhålls vid behov. 32. Under 2012 fortsätter genomgången av alla vägvisningar och successivt förbättras vägvisningen till 2013 med högsta prioritet för de objekt som är med i naturguiden och de högst besöksklassade reservaten. 33. Vägvisning läggs till eller förbättras även för alla reservat på webben under 2012. Koordinater för parkeringar läggs in. 34. Använda symboler för de vanligaste föreskrifterna och påbuden på informationstavlorna och andra platser i områdena i syfte att underlätta för olika nationaliteter, åldrar och personer med funktionsnedsättningar att förstå vilka föreskrifter som gäller i området. 35. Informationsfoldrar tas fram för fler reservat vid behov. 36. En naturguide i folderformat med 20-25 reservat tas fram och trycks senast våren 2012. 37. Områden som är tillgängliga för funktionshindrade marknadsförs bättre, till exempel på webben. Eventuellt tas en särskild informationsfolder fram. Ökat samarbete med Handikapporganisationer. 38. Information om specifika faror och varningar sätts upp vid behov, till exempel varning för betesdjur, stenras, branter, hal

	spång, fallande träd, etc. ¹¹
• Senast 2012 går det att via ett och samma ställe¹² på Internet hitta samlad information om skyddade områden i olika regioner. Det finns även information på andra språk än svenska. Informationen uppdateras kontinuerligt. • Länsstyrelsens webbsidor om skyddade områden är alltid uppdaterade med korrekt information.	39. (28) Senast 2013 sprids lättillgänglig information som kan användas av personer som planerar att besöka området, till exempel funktionshindrade, för att bedöma i vilken grad området är anpassat för respektive persons behov och önskemål. 40. Inom 1 månad efter reservatsbeslut vunnit laga kraft publiceras information om det nya reservatet på en webben. 41. Reservatens webbsidor ses över minst årligen för eventuell uppdatering (av informator eller reservatsansvariga). När åtgärder eller andra aktiviteter av allmänt intresse sker i reservaten läggs det in på webbsidan och/eller kommuniceras på annat sätt.
• En strategi för naturvägledning i skyddade områden ska finnas senast 2012.	42. Under 2012 tas en naturvägledningsstrategi fram i samråd med kommuner, intresseorganisationer och personer som guidar i reservaten. 43. Utveckla samarbete och kontakt med turistbyråer för tips och information om våra skyddade områden och aktiviteter. Förse dem med uppdaterat informationsmaterial. Mer direktkontakt med turistbyråer genom våra naturbevakare och guider för att öka kunskapen hos turistinformatorerna. 44. Minst ett reservat bör invigas årligen.
• Senast år 2020 har samtliga nationalparker med mer än 40 000 besökare årligen, samt naturreservat med motsvarande betydelse för besökare, entréer med hög kvalitet, i enlighet med Naturvårdsverkets riktlinjer för nationalparksentréer. • Den gemensamma nationalparksidentiteten och varumärkesstrategin för nationalparkerna används från 2012.	45. Det nya varumärket Sveriges nationalparker implementeras allteftersom resurser medger i Store Mosse nationalpark, enligt särskild plan, och ska vara fullständigt genomförd till 2020.

¹¹ Huvudinriktningen är dock att besökare i naturreservaten förväntas förhålla sig till naturen med gott eget omdöme och sunt förnuft.

¹² Syftar på Naturvårdsverkets planerade gemensamma webbplats för skyddad natur (inom projektet DINatur). Däri ingår utvecklandet av en mobiltelefonsapplikation. Tillsvidare används Länsstyrelsens egen webbplats.

Skötsel av naturtyper och arter

NATIONELL INRIKTNING

Alla skyddade områden sköts på det sätt som är mest lämpligt för att nå bevarandemålen. Förvaltningen av dem utgår från gällande skyddsbeslut och skötselplaner. Naturtyper och arter som är prioriterade på nationell nivå eller som ingår i EUs naturvårdsdirektiv ges särskild vikt i arbetet.

KOMPLETTERANDE REGIONAL INRIKTNING

Skötsel av det biologiska kulturarvet och bevarande av ekosystemtjänster är en viktig uppgift och bör ske i ett landskapsperspektiv. Tankar på konnektivitet (grön infrastruktur) finns med vid planering av åtgärder. Här beaktas även åtgärder inom Skogsstyrelsens verksamhetsområde, skogen, i den gröna infrastrukturen. Natura 2000-områden förvaltas med hänsyn till övriga delar av nätverket. Hänsyn tas till markhistorik och traditionell hävd.

Inom Jönköpings län är följande Natura 2000 naturtyper prioriterade för skötsel och restaureringsåtgärder:

Våmarker	Skogslandskap	Odlingslandskap	Vattenmiljöer
Fuktängar (6410)	Västlig taiga (9010)	Ljunghedar (4030)	Oligotrofa sjöar (3110)
Högmossar (7110)	Sumpskogar (9080, 91E0)	Gräsmarker (6230, 6270)	Vattendrag (3210, 3260)
Rikkärr (7230)	Bokskog (9110, 9130)	Slätterängar (6510)	
	Ädellövskog i branter (9180)	Lövängar (6530)	
		Trädklädd betesmark (9070)	

Åtgärder för hotade arter utförs enligt åtgärdsprogram. Arbetet med åtgärdsprogram för hotade arter innefattar även vissa naturtyper och i Jönköpings län är rikkärr det viktigaste. För arbetet med skyddsvärda träd följs Strategi för skyddsvärda träd i Jönköpings län.

Idag saknas en sammanställning och överblick över åtgärdsbehovet för olika naturtyper. Därför ska en restaureringsplan¹³ tas fram under 2012 för att sedan gälla som strategi och inriktning.

För skötsel- och restaureringsåtgärder i vatten följs Plan för åtgärder i vatten, Värdefulla vatten i Jönköpings län och Miljömålen för vattnets bästa.

Kulturmiljöer och fornlämningar inom skyddade områden sköts enligt skötselplan och/eller i samråd med kulturmiljöfunktionen. Genom samverkan kan båda dra nytta av visningsvärden.

Naturvårdsbränning planeras och genomförs i samarbete med framför allt Södermanlands, Östergötlands, Kronobergs och Kalmar län utifrån de strategier och samarbetsavtal som upprättats för denna verksamhet. Samarbete sker även med Skogsstyrelsen och Sveaskog.

¹³ Några pågående eller påbörjade restaureringar i våtmarker är Kroppsjön, Hyllingen och Barkerydssjön. Inom Life+ projektet "Life to ad(d)mire" pågår torvtäkts- och dikesigenläggningar inom Store Mosse nationalpark, Anderstorps Stormosse och Komosse södra under 2010-2015.

Skog och andra trädbärande marker sköts enligt Naturvårdsverkets ”Strategi för skötsel av skog och andra trädbärande marker”.

Om åttatandad granbarkborre (*Ips typographus*) eller andra insekter hotar värden i skyddade skogar ska angreppen om möjligt hejdas eller minskas på lämpligt sätt. Skötselplaner följs men om åtgärder som bedöms nödvändiga strider mot skötselplanen söks dispens eller, om tid finns, så revideras skötselplanen.

Åtgärder för att långsiktigt säkra beståndskanter mot storm vidtas i de skyddade skogsområden där det finns behov och är möjligt. Arbetet sker genom lokal samverkan och delaktighet med ägare av grannfastigheter.

Från uppföljningen av bevarandemål kommer återkoppling om vad som behöver åtgärdas i skyddade områden för att uppnå god bevarandestatus.

Slåtter i Björnekullakärret, Store Mosse nationalpark. Illustration: Róza Varjú Jancsovcicsne

MÅL	ÅTGÄRDER
Minst 90 procent av den areal i skyddade områden som kräver restaurering och kontinuerlig skötsel har senast år 2015 en planlagd skötsel som är tillräcklig för att bevarandemålen ska nås.	46. (32) Senast 2012 har de områden som har störst restaureringsbehov identifierats och regionala planer finns för hur restaureringsarbetet bör läggas upp fram till 2015.
För övriga naturtyper har åtgärder inletts där det är lämpligt, med beaktande av behovet av landskapsplanering och av att flera typer av åtgärder, som naturvårdsbränningar, bör spridas över en längre tidsperiod.	47. (33) Minst 90 procent av arealerna hävdberoende naturtyper med icke gynnsam status restaureras senast 2015, om statusen kan åtgärdas genom aktiva insatser som är förenliga med beslut och skötselplan. Målet gäller både Natura 2000-områden och andra skyddade områden. 48. Naturvårdsbränning planeras och genomförs enligt särskild strategi framtagen inom projektet Eldskäl så att uppsatta mål nås till 2020. 49. Bränningsplaner börjar tas fram under 2012 för de objekt som planeras brännas fram till 2015.
Förvaltarna och de som utformar skyddsbeslut och skötselplaner har aktuell och tillräcklig kunskap om skötsel av naturtyper och skötselmetoder för att kunna planera och genomföra restaureringar och löpande skötsel.	50. Förvaltare ska delta i de utbildningar som behövs och själv söka relevant kunskap. Förvaltare kan föreslå utbildningar som Naturvårdsverket bör ge.
Naturminnena ska vara väl dokumenterade och skötta.	51. En policy för vård av naturminnen tas fram 2012. Vårdplaner tas fram vid behov. 52. Naturminnena besöks och åtgärdsbehov dokumenteras senast 2013 (därefter cirka vart femte år). Åtgärder noteras i SkötselDOS och utförs vid behov.

Uppföljning och utvärdering

NATIONELL INRIKTNING

Uppföljning är en del i arbetet med förvaltning av skyddade områden och bidrar till att bevarandemålen nås på ett kostnadseffektivt sätt. Den regionala förvaltningsorganisationen samt bevarandemål och skötselåtgärder i skyddade områden är ändamålsenliga och följs upp och utvärderas kontinuerligt.

KOMPLETTERANDE REGIONAL INRIKTNING

Enligt skötselplanerna ska alla åtgärder som utförs i nationalparken och reservaten dokumenteras skriftligt och/eller med foto. Detta sker lämpligast i SkötselDOS och vid behov i diariet för ärende.

För att öka kvaliteten och dokumentationen i kommunernas förvaltning av statliga reservat och för att kunna mata in åtgärder och anordningsstatus i SkötselDOS tecknar Länsstyrelsen särskilt avtal med berörda kommuner om årlig rapportering.

Alla större (kostsamma) åtgärder ska ha en egen projektplan – med syfte, planerade åtgärder, tidplan, godkänd budget, kommunikations- och uppföljningsplan – framtagna före åtgärden påbörjas.

Minst 5 % av skötselanslaget används för uppföljning i skyddade områden. Resultat från uppföljningen av bevarandemål i Natura 2000-områden återkopplas till förvaltningen. SkötselDOS används för planering och dokumentation av uppföljning.

Det är viktigt med en effektuppföljning av utförda åtgärder såsom restaureringar, andra skötselinsatser, information och åtgärder för friluftslivet. Detta redovisas till Naturvårdsverket i den årliga rapporteringen. Även effekter för natur och friluftsliv då åtgärder inte kunnat utföras på grund av resursbegränsning bör rapporteras i de fall det kan mätas.

Det är viktigt med kvalitetssäkring i form av utbildning av lokalt anställd fältpersonal, entreprenörer med flera. Återkoppling sker till dem om hur de genomfört sina uppdrag.

Länsstyrelsen följer årligen upp åtgärderna i detta regionala Värna Vårda Visa-program.

MÅL	ÅTGÄRDER
• Uppföljning av naturtyper, arter och friluftsliv enligt Naturvårdsverkets riktlinjer är i drift senast år 2012.	53. Översiktlig uppföljningsplan tas fram under 2012. 54. Samtliga reservat som inte har någon naturtypsklassning klassas under 2012. 55. (38) Arbete med uppföljning av bevarandemål och skötselåtgärder i skyddade områden sker kontinuerligt enligt den översiktliga uppföljningsplanen.
• Utvärdering av förvaltningen sker kontinuerligt.	56. Åtgärdsplan som upprättas efter Naturvårdsverkets utvärdering följs och implementeras i kommande uppdateringar av vår regionala Värna Vårda Visa.
• Alla åtgärder i statligt skyddade områden (och om kommunerna vill även de kommunala) dokumenteras i Skötsel-DOS.	57. Kommuner och andra som förvaltar statliga reservat rapporterar årligen åtgärder och status till Länsstyrelsen enligt särskilt avtal från och med 2012.
• Tillsynsmän och entreprenörer har den kompetens som behövs för utförande av skötseluppdrag med hög kvalitet.	58. Länsstyrelsen anordnar senast 2013 utbildning för all tillsynspersonal (även kommunernas). Om intresse finns anordnas årlig träff för alla tillsynsmän. 59. Länsstyrelsen anordnar senast 2013 kurser i naturvårdsskötsel för entreprenörer inom det lokala ramavtalet (punkt 12). 60. Uppföljning av tillsyns- och naturvårdsuppgifterna sker kontinuerligt.

Mer att läsa

En samlad naturvårdspolitik (Regeringens skrivelse 2001/02:173)

Framtidens friluftsliv (Regeringens proposition 2009/10:238)

Hållbart skydd av naturområden (Regeringens proposition 2008/09:214)

Effektiv skötsel av skyddade områden - En främjande utvärdering av länsstyrelsernas arbete med skötsel av statligt skyddade områden (Naturvårdsverkets rapport 2005:5505)

Utvärdering av förvaltning av skyddade områden i Norrbottens, Dalarnas, Stockholms, Jönköpings, Hallands och Blekinge län (Naturvårdsverket 2009)

Uppföljning av Natura 2000 i Sverige (Naturvårdsverkets rapport 2005:5434)

Arter & naturtyper i habitatdirektivet – tillståndet i Sverige 2007 (Artdatabanken 2007)

Biologisk mångfald – en kunskapsöversikt över befintlig forskning och kunskapsbehov i miljömålsarbetet (Formas rapport 2:2006)

Planering och förvaltning för friluftsliv - en forskningsöversikt (Naturvårdsverkets rapport 2005:5468)

Skyddad natur – en motor för regional och lokal utveckling (Naturvårdsverkets rapport 2005:5504)

Tillgång till naturen för människor med funktionshinder (Skogsstyrelsens rapport 2, 2005)

Tillgänglighet till naturreservat för personer med funktionshinder - riktlinjer och standard (Västra Götalandsregionen och Länsstyrelsen i Västra Götaland 2006)

Kulturmiljöer i naturreservat – en utredning om dess omfattning, vård och framtid (Riksantikvarieämbetet 1998)

Ekosystemansatsen – en väg mot bevarande och hållbart nyttjande av naturresurser (Naturvårdsverkets rapport 2007:5782)

Bättre tillsyn i skyddade områden (Naturvårdsverkets rapport 5685:2007)

Bilaga 1

Jönköpings kommuns mål och åtgärder

Jönköpings kommun, Tekniska kontoret, förvaltar sju statliga reservat och det finns därför skäl att nämna några av deras egna mål och åtgärder som gäller skyddade områden. Kommunen har ett ambitiöst naturvårdsprogram för perioden 2009-2013 men det ingår numera i det årligen uppdaterade Programmet för hållbar utveckling 2012-2020. Några viktiga punkter från programmet som gäller eller kopplar till skyddade områden nämns här:

- Den biologiska mångfalden skall bevaras och nyttjas på ett hållbart sätt. Arternas livsmiljöer och ekosystemen samt deras funktioner, processer och tjänster skall värnas. Arter ska kunna fortleva i långsiktigt livskraftiga bestånd. I kommunägda skogar och parker ska död ved gynnas och socialt och biologiskt hänsynstagande tas. I sjöar och vattendrag ska riktade skötselåtgärder vidtas.
- Informationsinsatser ska senast 2013 genomföras i syfte att öka kunskapen om betydelsen av död ved för den biologiska mångfalden, bland annat ska en ändamålsenlig skylt tas fram. En skylt för skyddsvärda träd ska senast 2012 tas fram och sättas vid särskilt utvalda träd i miljöer där mycket folk rör sig.
- Kommuninvånare och besökare ska ha möjlighet till fina naturupplevelser i en rik och varierad natur. Parker, vatten- och grönområden samt de tätortsnära skogarna ska skötas så att de ger avkoppling och naturupplevelser samtidigt som den biologiska mångfalden bevaras.
- Utveckla och ajourhålla en skötseldatabas för naturområden och anläggningar senast 2012. Databasen ska bland annat innehålla skötselplanerna för detaljplanelagd naturmark och reservat med kommunalt förvaltningsansvar.
- Bättre möjligheter ges till rekreation i naturen för människor utan bil, de med funktionshinder, synskadade, äldre med rullator och rullstolsburna. Det ska ske vid samhällsplanering och genom dialog med organisationer samt utvalda åtgärder. Senast 2013 ska förbättrad tillgänglighet uppnås i minst nio naturreservat och fem friluftsområden.

De fyra första punkterna är till övervägande delen uppfyllda eller arbetar kommunen med i det dagliga arbetet. För den sista punkten har Tekniska kontoret tilldelats pengar för att öka tillgängligheten i två naturområden under 2012.

Bilaga 2

Ansvarsfördelning

I de sex delområdena i Värna Vårda Visa finns totalt 60 åtgärds punkter och det är inte bara Länsstyrelsen som ansvarar för att dessa åtgärder blir utförda. Kommuner som förvaltar statliga reservat ska också utföra vissa åtgärder. För kommuner med enbart kommunala reservat är det frivilligt men önskvärt att följa programmet.

Organisation	Åtgärds punkter som man ansvarar för	Åtgärds punkter som man berörs av eller är delaktig i
Länsstyrelsen, Områdesskötsel	alla	alla
Jönköpings kommun	27, 28, 29, 32, 38, 57, 60	2, 4, 9, 11, 13, 14, 15, 16, 17, 19, 37, 39, 42, 43, 47, 50, 52, 58
Tranås kommun	27, 28, 29, 32, 38, 57, 60	2, 4, 9, 11, 13, 14, 16, 17, 19, 37, 39, 42, 43, 47, 50, 58
Vetlanda kommun	27, 28, 29, 32, 38, 57, 60	2, 4, 9, 11, 13, 14, 16, 17, 19, 37, 39, 42, 43, 50, 58
Kommuner med enbart kommunala reservat	27, 28, 29, 38, 60	9, 11, 13, 14, 16, 17, 19, 37, 39, 42, 43, 50, 58

Länsstyrelsen i Jönköpings län
551 86 Jönköping
Telefon: 036-39 50 00
Fax: 036-12 15 58
Webbplats: www.lansstyrelsen.se/jonkoping
E-post: jonkoping@lansstyrelsen.se